

Kilka słów o międzywojennej literaturze litewskiej

(Dokończenie ze strony 9)

utkanych z marzeń i wizji pojawiają się również i tragiczne doświadczenia poetki. Przeżyła zaledwie 41 lat, ale wniosła do poezji litewskiej bardzo wiele i jej tragiczne miotanie się, szukanie właściwej drogi znalazło odzwierciedlenie w jej pięknych wierszach, aczkolwiek dzisiaj, już w nowych warunkach niepodległej Litwy Neris została prawie całkowicie zapomniana.

IV

Pisarzem litewskim, którego utwory powstały na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych był Ananas Vienuolis-Zukauskas (1882-1957).

Pochodził ze średniozamożnej rodziny chłopskiej i wbrew woli rodziców nie wybrał drogi duchowej, będącej awansem dla młodzieży wiejskiej, ale postanowił zostać aptekarzem. Najpierw wyjeżdża do Moskwy, gdzie przez trzy lata jest uczniem w aptece, a następnie udaje się na Kaukaz dla odbycia praktyki farmaceutycznej. Za udział w ruchu rewolucyjnym w 1905 roku zostaje osadzony w twierdzy Metechów w Tbilisi. Na Litwę wraca dopiero w 1918 r. i pracuje w Ministerstwie Oświaty w Kownie i w redakcjach kilku czasopism.

Rozpoczął działalność pisarską będąc na Kaukazie, gdzie powstaje cykl opowiadań „Kaukazo legendos” („Legends kaukaskie”). Pod dużym wrażeniem folkloru narodów zamieszkujących te góry tworzy kilka pięknych stylizowanych opowiadań, które weszły w skład tego cyklu. Są to między innymi: „Amzinasis smuikininkas” („Wieczny skrzypek”), „Uzkeiktiej vienuoliai” („Zakłęci mniszy”), w których autor opiewa potęgę sztuki, miłość do ojczyzny, potępią przemoc, chciwość i dwulicowość. Kwestie moralne znajdują się na pierwszym planie również i w innych opowiadaniach powstałych jeszcze przed I wojną światową: „Paskutine vietele” („Ostatnie miejsce”), „Grizo” („Powrócił”). Jednakże największą popularność uzyskał utwór „Paskenduole” („Topielica”), bardzo często grany na scenach Litwy. Autor przedstawia w nim historię uwiedzionej, a później porzuconej dziewczyny, która wiedząc, że zostanie potępiona przez społeczeństwo za dziecko poczęte w stanie panińskiego, popełnia samobójstwo przez utopienie się. Przeżycia bohaterki prezentowane są z jej punktu widzenia, niejako z wewnątrz i dlatego też cały świat utworu jest zabarwiony dramatycznym niepokojem, oczekiwaniem na nieszczęście.

Po powrocie do kraju w 1918 roku pisze szereg utworów, gdzie bardzo umiejętnie operuje nastrojem, odsłania głębię duszy bohaterów, znajdujących się w sytuacjach ekstremalnych, a do nich należą: „Vezyz” („Rak”), „Inteligentu palata” („Pawilon inteligentów”). Natomiast za najwybitniejszego

dzieło powszechnie uważa się powieść historyczną „Kryzkeles” („Rozdroże”). Pisarz nie tylko wiernie zrekonstruował mechanizmy władzy w czasach panowania Witolda, ukazał jego stosunki z Jagiełłą, często tendencyjnie, ale też zapełnił utworów postaciami fikcyjnymi, które reprezentowały dążenia narodu. Problematyce historycznej poświęcił również dramat „1831 rok”.

Mieszkając w Kownie, a także w rodzinnych Anyksčiai pisarz nie stronił, co prawda od działalności społecznej, ale raczej prowadził spokojne życie, starał się nie wchodzić w życie polityczne. Jednak w okresie władzy radzieckiej został zmuszony do czynnego uczestnictwa w tworzeniu literatury socrealistycznej.

W swoich najlepszych utworach Vienuolis pokazał wiele istotnych zjawisk zachodzących w społeczeństwie, wzbogacił literaturę litewską głębszym rysunkiem psychologicznym i mistrzowskim opisem krajobrazów, nowymi tematami i motywami.

V

Twórczość Petrasa Cvirki przypada głównie na okres międzywojenny i tylko parę jego utworów powstało już po wojnie. Jest zaliczany do przedstawicieli tak zwanego realizmu, realizującego założenia estetyki marksistowskiej i socjalizmu, aczkolwiek niektóre wcześniejsze jego utwory nie układają się ściśle w ramki tego kierunku literackiego

Obdarzony nietuzinkowym talentem pisarz urodził się w malowniczej miejscowości Klangiai nad Niemnem i po ukończeniu gimnazjum w 1926 roku wyjechał do Kowna, gdzie się uczył w Szkole Sztuk Plastycznych. W tym okresie wydaje pierwszy swój zbiorek poetycki „Pirmosios misios” („Pierwsza msza”), który jednak zostaje szybko skonfiskowany za antyreligijne motywy, natomiast następny tom nowel „Saulelydis Nykos valsčiuje” („Zachód słońca w gminie nykskiej”) został bardzo wysoko oceniony przez krytykę, która wskazywała na duże zalety stylistyczne, umiejętności narracyjne oraz podkreślała wrażliwość pisarza w przedstawianiu krzywdy ludzkiej.

W latach trzydziestych Cvirka staje się jednym z najczynniejszych członków grupy pisarzy zgrupowanych wokół tygodnika „Trzeci front”, który jednak zostaje zamknięty przez władze, a jego główny redaktor zostaje aresztowany, zaś jemu udaje się uniknąć losu kolegi dzięki ucieczce do Paryża. Powraca do kraju w 1931 roku i wkrótce wydaje powieść „Frank Kruk”. Bohater tego dwutomowego utworu, Pranas Krukelis, wyjeżdża do Ameryki, zmienia nazwisko na brzmiące bardziej po angielsku Frank Kruk i drogą różnych machinacji dorabia się dużego majątku. Później powraca do kraju i w nowych warunkach próbuje pomnożyć swe bogactwo, tu jednak zostaje oszukany przez miejscowych dorobkiewiczów, krętaćcy, traci wszystkie pieniądze i popełnia samobójstwo.

W latach przedwojennych pisarz publikuje powieść „Žeme maitintoja” („Ziemia żywiciela”), którą krytycy uważają za najlepszą pozycję nie tylko w jego twórczości, ale i w całej

dotychczasowej literaturze litewskiej. Akcja powieści obejmuje okres od 1920 do 1935 roku. Na przykładzie losów głównego bohatera, chłopca Tarutisa autor ukazuje iluzoryczność reformy rolnej, jakiej dokonał rząd litewski na początku lat przedwojennych.

Wojnę Cvirka spędził w ZSRR i tam ogłosił opowiadania o tematyce wojennej, które zawarł w zbiorach „Bausmes ranka” („Karząca ręka”), „Apsakos apie okupantus” („Opowieści o okupantach”). Natomiast po wojnie ukazały się oryginalne liryczne utwory prozatorskie zamieszczone w tomiku „Brolybes sekla” („Nasienie braterstwa”).

Wkład Cvirki do literatury litewskiej jest niemały, głównie zwraca się uwagę na ładunek ideowy zawarty w jego twórczości oraz mistrzowsko ukształtowaną warstwę stylistyczną, dynamiczne prowadzenie akcji, oryginalnie narysowane postacie. Przeżył zaledwie 38 lat.

TADEUSZ CZERNIAWSKI

Joanna Szubstarska

Czerń

Zawieszona przy krawędzi brzasku
Spoczęła na zwyczajnym legowisku
Nad kopułą dnia.
Blaski odpychają jej ciężar
I unoszą w górę.
Zasłona zacierzona powłoką
Tajemnic światła
W zmrok zapada
Okrywa bezwiednie ciała niebieskie,
Czerpiąc z nich pierwiastki złota.
Uważny wędrowiec
Obserwuje ten moment,
Odtąd woli żyć obok,
Poza bezpiecznym kręgiem
Dnia i nocy,
Na granicy topnienia promieni,
Świadomy ceny
Klejnotów zakrytych w czerni.

Nostalgia

Wyznacza granice dnia,
Wybrzusza wypychane powietrze płuc,
Przeskakuje bariery normalności
I przekupuje rozum;
Aby potem
– pijana z zachwytu
nad własnym sprytem –
wcisnąć cierń
w serce płonące miłością.

Upadek

Upadanie to
Składanie rąk
Układanie kości
Wskazywanie na innych
Palcem podniesionym nadal
W górę